

ÜZENETKÜLDÉS MOTÍVUMA NÉPMESÉINKBEN

Manapság, a mindennapi életben a nyíl használatával, fogalmával a legritkábban találkozunk. Régi, széleskörű alkalmazását csak töredékes módon őriztük meg, azt is inkább népmeséinkben. Ismerünk néhány még ma is ismert kifejezést, mint a „nyilazás”, „nyílvetés”, „sorsvetés”, „tüzes nyílként csapott be a hír”, stb.

Tőlünk nyugatra, így a németeknél, a mi „nyílvetésünk már csak pálcavetés formájában jelentkezik. A finn pásztor pedig nyilvesszőre, vagy vékony pálcára rótt vonalakkal tartja számon állatállományát.

Az a csekély szókincs, amely a nyíllal összefügg, már aligha fejezi ki régi jelentését. Miben is állt tulajdonképpen a nyíl szerepe? Elsősorban fontos volt, mint *fegyver*. De nagy jelentőséggel bírt többek között *szimbolikus tartalma és hírközlő funkciója* miatt is. A nyilvessző számos rendeltetése közül csak e három szerepét említem meg, mivel célkitűzésem az, hogy ezen funkcióit a népmese világába helyezve világítsam meg, különös tekintettel hírközlő szerepére.

Mielőtt azonban erre rátérnék, a következőket említeném: IBN ABŪ JA' QUB AN NADĪM¹ ismert arab író 987/8-ik évben fejezte be egy kivonatoló munkáját, melyet dolgozatomban a nyíllal való üzenetküldés keleti, ősi eredetének alátámasztásához, mint legfőbb hiteles bizonyítéknak tartok. A fenti arab író tudósít bennünket a „turkokról s azokról, akik hozzájuk hasonlóak”. „Ami a turk, bulgar (Kubán vidéki bolgárok), bulgar (Volga és Káma közti bolgárok), a toguzguz, xazar, alán és a kisszemű s fölötté fehér népeket illeti, ezeknek semmi írásjegyeik nem ismeretesek, kivéve a toguzguzokat és a tibetieket, — mert az utóbbiak sinai, az előbbieket manichaeus írással írják — továbbá a xazárokat, akik héberül írnak.” Később azonban arról ír, hogy a „turkok fő fejedelme, ha az alsóbb rendű fejedelmek egyikehez írni akart, előhívatta vezirjét és megparancsolta neki, hogy egy nyilat hasítson ketté. A vezir aztán rovásjegyeket véselt bele, melyeket a turkok előkelői ismertek, s kimagyarázták annak értelmét, s akihez intézve volt, megértette, s azt állította, hogy a kis felirat sokféle jelentésű lehetett, (tudniillik a rovásírásokra jellemző, hogy legtöbbjük nem használja a magánhangzókat, így félreértésekre adhat okot) de csak fegyverszünet, békekötés, valamint háborús időkben cselekszik. Ezeket a teli rótt nyilakat jól megőrzik s ennek következtében az egyezséget megtartják.”

¹ J. Marquart, „Historische Glossen zu den alttürkischen Inschriften” — *Sebestyén Gyula. A magyar rovásírás hiteles emlékei.* Bpest, 1915. 156. — *Munkácsy Bernát, A keleti törökök ősi rovásírásáról; ETHN. XVI., Budapest, 1905, 119. lap.*

Az üzeneten túl azonban sokkal mélyebb jelentőséggel bír a nyílvesző. Jelentése szimbolikus: „*e nyíllal küldöm akaratomat...*”² Amennyiben az, aki az egyezséget megszegi (= elhajtja, visszalövi), vagy megfélemezik róla, a nyíl pusztítja el.

Ez az ősi, szimbolikus jelentés azonban az évszázadok folyamán kiesett tudatkörünkéből, illetőleg más értelmet nyert, mint a már említett sorsdöntésnél alkalmazott „nyilat vetett” kifejezés esetében.

Ahhoz tehát, hogy a keleti népek a nyilat üzenetküldésre használták, nem férhet kétség. De bizonyítható ez a magyarság esetében is.

Mintegy két évszázada érdekes, figyelemreméltó rovásírásos emlékre bukkantak Csíkszentmárton községben (Románia). Megfejtése azóta is problematikus. A legújabb megoldás³ szerint a szöveg zárószavai a következők: G. íjas ilylyalta. Az *íjas* és az *ilylyalta* szavak szokatlanok a rovó és rótt kifejezések helyett. Ezek a finn-ugor eredetű szavak a székely rovásírással együtt vesztek ki, helyüket a török eredetű *ír, betű, ró* szavak foglalták el.

Az *íjas* és *ilylyalta* szó szokatlan kifejezési módját megérthetjük, ha tudjuk, hogy a székelyek, — mint ahogy arról Szamosközy István tudósít — felülről lefelé való sorvezetéssel „hosszúkás fadarabkákra és négy-szögletes faragott pálcácskákra késheggyel stílus gyanánt rótták fel a szorosan sorakozó betűket”.

Ezeket a pálcákat csak úgy magyarázhatjuk, hogy ezek valamikor nyílveszők voltak, vagyis nyílveszőkre rótták a szöveget. Bizonyíték az „*ilylyalta*” szó.

A technika fejlődése az évszázadok során fokozatosan kiszorította a nyilat. Használati módja elcsökevényesedett, megváltozott, vagy eltűnt. Van azonban a népi kultúrának egy területe, amely hűségesen megőrzi minden olyat, ami régi, ami elmúlt, ez pedig a népmese. Ami a való életből kiszorul, az szinte észrevétlenül átvándorol a mesevilágba.

Ez történt a nyíllal való üzenetküldés esetében is. A nyíl, mint szimbólum, már elvesztette jelentőségét, mint fegyver szintén.

A magyar (és a keleti) mesekincs azonban, változásokkal, de megőrizte az üzenet e különös fajtáját, sőt, továbbfejlesztette azt. Mint *mesemotívum* számos mesében fellelhető. A magyar nyelvterülettől nyugatra eső népek-nél igen kevés számban és csak módosult formában, inkább mint átvétel fordul elő.

Az alábbiakban néhány mesetípus ide vonatkozó motívumát ismertetem.

Hajnalkötöző királyfi (AaTh 304) mesetípusa. A „*Pengő*”⁴ című mesében a C epizód érdekes csupán számunkra: Pengő a tűz körül 12 óriást lát; *nyilával egy üszköt a tűzből kilő.*

„*Eszkendőre ilyenkor*”⁵: A legkisebb királyfiú az óriás egyik kezéből

² *Sebestyén Gyula*, *Rovás és rovásírás*; ETHN. XIV. Budapest, 1903, 316—318. lap.

³ *Csallány Dezső*, *A székely-magyar rovásírás emlékei* (Die Denkmäler der szeklerisch-ungarischen Kerbschrift); A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve, III. 1960 (1963), 72—76. lap.

⁴ *Majláth János*, *Magyar regék, mondák, népmesék*. (Kazinczy Ferenc fordításában kiadta Kazinczy Gábor.) Pest, 1864, 343—361. lap.

⁵ *Gaal György*, *Magyar népmese gyűjteménye*. (Kiadták Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc.) Pest, II. kötet, 1857, 157—166. lap, XX. sz.

kilövi a húst, a másik kezéből ellövi a poharat. A „Vadász királyfiak”⁶-ban a királyfi a nyílra taplót tesz s azt a tűzön keresztüllövi. Majd később: lelövi a király váráról a vaskakast.

Erdekes, hogy az ugyanehhez a mesetípushoz tartozó, „Donát”⁷ című mesében már nem nyíl, hanem puska szerepel. A nyíl e mesetípuson belül kevésbé üzenetközvetítő, inkább fegyver.

A *liliomleány* mesetípusa (AaTh. 411)⁸: Az útra kelt király egy sánta táltos bal oldalából *ezüstnyilat* vesz ki, melyet egy vén boszorkány lőtt bele. A ló ettől szebb lett. Ebben az esetben pedig a nyílhoz fűződő *varázshiedelemmel* találkozunk.

Az *álomlátó fiú* (AaTh. 725). A fenti mesetípusnak a Magyar Népmese-katalógus eddig 18 változatát tartja nyilván. A nyíllal való hadüzenet motívumát kiragadva, ez a szám mindössze négyre csökken. Éspedig:

1. Erdélyi János, *Népdalok és mondák* I. 2. 466. lap. Benedek Elek ezt a szöveget dolgozta fel a Magyar Mese és Mondavilágban.

2. Vikár Somogy megyei gyűjtése (MNGY VI. 361. lap) *Az álmát eltitkoló fiú*: A fiú eltitkolja a király elől álmát, ezért befalazzák a toronyba. A királylány megszerette, bejárt hozzá egy rejtekajtón...

... Szerepel eben egy török, akinek volt egy óriása, „... aki egy vitéz vót, mely Törökországbul *egy tizönkét mázsás nyilat eldobott* Francijaországba oda a kastélyudvarba, a királyi lakba. Amint az lejesött, az a tizönkét mázsás nyil, annyi öltre mönt le a földbe, mindön mázsza egy öltre; hogy ezt ha vissza tudja a király dobni, akkor jó, de ha nem, akkor kész az ítélet a fejére...”

„... Jóska odaállt a király elejébe és mondta, hogy ü képes löhet azt a *nyilat fölhúzni és úgy visszasütni*, hogy még jobban, mint ahogyan idejött...”

3. Hely és gyűjtő megjelölése nélkül szerepel a Kisfaludy Társaság Népmese-gyűjteményében V. 61/b 1. MTA kéziratgyűjteménye 990/V.

4. Erdész Sándor gyűjtésében is szerepel Ruzskovics István meséi között, de eléggé módosult formában. A Fehérlófia mese erősen rányomja bélyegét. Itt már *buzogánydobás* szerepel.

A többi változatban *lovat* küld a török császár;⁹ vagy három *nádvesszőt*¹⁰, *botot*¹¹, egy másik változatban *17 mázsás vasbotot*¹², sőt egészen módosult változatban *levelet*¹³: A török császár a magyar királynak *levelet* ír, melyben megfenyegeti, hogy a hozzá küldött *három szál nádról* nem tudja megmondani, melyik a töve, közepe és vége, akkor hadat üzen.

Végül az utolsó változatot a „Kisokoska” című mesében figyelhetjük

⁶ Kriza János, Vadrózsák. I. Kolozsvár: MNGY. XII. 93—102. lap, III. sz.

⁷ Kálmány Lajos, Ipolyi Arnold népmese-gyűjteménye: MNGY. XIII., Budapest, 1914, 357—369. lap.

⁸ Erdélyi János, Magyar népmesék. Pest, 1855, 1—7. lap.

⁹ Erdélyi János, Népdalok és mondák I. Pest, 1846, 466—470. lap.

¹⁰ Erdélyi János, Népdalok és mondák III. 262—274. lap.

¹¹ Lázár István, Alsófehér vármegye magyar népe. Nagy-Enyed, 1896, 605—608. lap.

¹² Magyar Nyelvőr XXXII. 580—582. lap.

¹³ Pintér Sándor, Mesé ja tyityok tartó gyerekreó: Ethnographia XVI. 1905, 103—110. lap.

meg;¹⁴ (D epizód) A „pogány király” a „keresztény királyra” megharagszik, s *izeni* neki, hogy ha az ebédnél az első falatot szájából ki nem lövi, egész országát elpusztítja. — Kisokoska *pisztollyal* a király szájából kilövi az első falatot.

E mesetípuson belül világosan látni, hogyan változott át a nyíl által közvetített üzenet, nád-, bot-, levélüzennetté, illetve buzogánydobássá. Jellemző, hogy a mesemondó szerint a nyilat már nem kilövik, hanem *dobják*, illetve *visszasütik*, mintha puska, vagy ágyú lenne. A „modernebb” idők rányomják bélyegüket e motívumra egyazon mesetípuson belül is.

Amikor Kisokoska kilövi a pogány király szájából az első falatot, valamiképpen hasonlóan cselekedett, mint a királyfi, aki nyilára taplót tett s azt a tűzön keresztüllövi az óriások orra előtt, vagy a legkisebbik királyfi, aki az óriás kezéből kilövi a húst. Csakhogy ez a Kisokoska már nem nyilat, hanem pisztolyt használt feladata végrehajtásához.

Kálmány Lajosnál¹⁵ találkozunk még egy mesével, melyben a nyíl szerepel:

„... Amint Bözsike mönt hazafele a templombul, a szomszéd kiráj fija möglátta Bözsikét, *elvetötte a nyilat utána*, akkor a nyíl a kapuba esött, éppen akkor mönt befele a Bözsike, a nyíl a ruhájából egy kis darabot kiszakajtott. Megörült ennek a kiráj, fölvette a ruhát mög a nyilat, gondolta: „minek mönnyek be máma, ráérök hónap is, tudom mos mán, hogy hun van”.

Milyen távol áll a nyíl illetén használata régi szerepétől.

Mesekincsünkben a legkülönbélebb üzenetformákkal akadunk össze lépten-nyomon, melyek nagyrésze a nyilazáshoz vezet vissza. A továbbiakban ezeket fogom csoportosítva ismertetni.

Meséink egyik legelterjedtebb üzenetküldési módja a *buzogánydobás*. A buzogány, mint fegyver, már az őskor emberének is sajátja volt. Használatos a népvándorlás- és középkorban. Buzogányhoz fűződik a Botond monda is. Csakhogy az a buzogány egészen más célt szolgált, mint például a hétfejű sárkányé, mely hazadobja azt, jelezvén vele érkezését. Míg az előbbivel ütöttek, közvetlen kézfegyver volt, addig az utóbbi, közvetett célt szolgál. Ez a funkcióbeli különbség határozza meg egy-egy buzogány-nyal kapcsolatos motívum eredetét, hovatartozóságát.

A nyilazásra visszavezethető buzogánnyal való üzenetküldés motívumát népmeséinkben legnagyobb számban „a három elrabolt királykisasszony” mesetípus őrizte meg, mely egyébként Európaszerte ismert. Az Aarne-Thomson katalógusban a 301-es számot viseli. Hazánkban több mint nyolcvan változata ismeretes¹⁶. E meséket öt csoportra oszthatjuk:

1. *A szalonnafa mesekör*¹⁷ (AaTh 301. A. I): A mesék több epizódra oszlanak, melyek közül dolgozatom szempontjából a C epizód a jelentős:

¹⁴ Kálmány Lajos, Ipolyi Arnold népmesegyűjteménye: MNGY. XIII., Budapest, 1914, 376—383. oldal.

¹⁵ Kálmány Lajos, Hagymányok I., Vác, 1914, Aranykaca.

¹⁶ Kiss Gabriella, A 301-es mesetípus magyar redakciói: Ethnographia LXX., 1959, 253—268. lap.

¹⁷ Gaal György, Magyar népmesegyűjteménye. (Kiadták Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc.) Pest, III. kötet, 1857, A szalonnávar. — *Benedek Elek*, Székely mesemondó (A szalonnafa). — *Benedek Elek*, Székely tündérország (A pásztorlegény botja). — *Berze Nagy János*, Népmesék heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből: MNGY IX.,

A hétfejű sárkány buzogánya hazadobásával jelzi közeledtét. A hős a buzogányt visszadobja. A továbbiakban még két ízben szerepel a buzogánydobás a 14 és 24 fejű sárkánnyal kapcsolatban.

2. *Este, Éjjel, Hajnal*¹⁸ (AaTh. 301. A. II.): azonos a buzogánydobás motívuma az előbbi mesékör C epizódjával.

3. *Fehérlófia*¹⁹ (AaTh. 301. B): A buzogánydobás úgy szerepel, mint a 301. A változat C epizódjában.

4. *Csonkatehénfia*²⁰ (AaTh. 301. B. I): gyakran szerepel benne a C epizód, ezen belül a buzogánydobás motívum.

5. *Borsszem Jankó*²¹ (AaTh. 301. C.) — A mese D epizódja: A sárkányok buzogányuk hazadobásával jelzik hazajövetelüket. *Borsszemjankó a buzogányt visszadobja.*

Ujabbán Ámi Lajos meséi között is szerepel²²: „— Hát én aztat nem

---

Budapest, 1907 (A feneketlen kút). — *Borvendég János*, Népmesék I—IV, Ács Sebestyén Gyula hagyatékából, FFC Ethnológiai Adattár 2578. — *Berze Nagy János*, Baranyai magyar néphagyományok II. Pécs, 1940, (A föld gyomrába vitt királykisasszony), (A királ három lánya). — *Ortutay—Buday*, Nyíri és rétközi parasztmesék (Az eltűnt királylány). — *Szentmiklóssi—Vita*, Magyar népmesék, Arad, 1943, (A kutyacsontfejű császár utazása). — *Bajkó—Béres*, Három aranyalma, Debrecen, 1955 (Eszes Péter). — *Faragó—Nagy*, Előbb a tánc, azután a lakoma, Bukarest, ? év (A három vándorlegény).

¹⁸ *Gaal György*, Magyar népmese gyűjteménye III., 46—51. lap. — *Benedek Elek*, Magyar Mese és Mondavilág (Hajnal). — *Ortutay—Katona*, Magyar parasztmesék, Budapest, (Szépirodalmi Könyvkiadó,) 1956, 177. lap. — *Mailand Oszkár*, Székelyföldi gyűjtés: MNGY. VII., Budapest, 1905, 489—511. lap. — *Berze Nagy János*, Népmesék, Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből: MNGY. IX., 1—15. lap. — *Kálmány Lajos*, Ipolyi Arnold népmese gyűjteménye: MNGY. XIII., Budapest, 1914, 34—47. lap.

¹⁹ *Benedek Elek*, Magyar Mese és Mondavilág III. (Fadöntő). — *Kocsis Lajos*, Mesék: Ethnológiai Adattár 501, 93. oldal. — *Berze Nagy János*, Baranyai népmesék II., (Tehén Jancsi). — *Ortutay Gyula*, Magyar népköltészet III. Budapest, 1955, (Lél György). — *Hegedűs*, Moldvai csángó népmesék és beszélgetések, (A medvefiú). — *Erdélyi János*, Népdalok és Mondák III. Pest, 1848, 319—324. lap. — *Kálmány Lajos*, Ipolyi Arnold népmese gyűjteménye: MNGY. XIII., Budapest, 1914, 3—9. és 14—19. lap. — *Arany László*, Eredeti népmesék, Pest, 1862, 202—215. lap. — *Kriza János*, Székely népköltési Gyűjtemény II., (A tehéntől lett gyermek). — *Pfeiffer Júlia*, Mese s Lófi Jankuru: Magyar Nyelvőr II., 1873, 370—371. lap. — *Gonda Béla*, A vörös juhocska: Magyar Nyelvőr VII., 1878, 37—38. lap. — *Kálmány Lajos*, Szeged népe II., Mesék és rokonneműek, Arad, 1882, 115—118. lap. — *Vikár Béla*, Somogy megye népköltészet: MNGY. VI., Budapest, 1905, 343—360. lap. — *Ósz János*, Erős János: Magyar Nyelvőr XXXVII., 1908, 367—371. lap.

²⁰ *Mailand Oszkár*, Székelyföldi gyűjtés: MNGY. VII., Budapest, 1905, 371—379. lap. — *Kálmány Lajos*, Hagyományok II., Mesék és rokonneműek, 1—12 és 83—97. lap. — *Vikár Béla*, Somogy megye népköltése: MNGY. VI., Budapest, 1905, 335—343. lap. — *Hegedűs*, Moldvai csángó népmesék, (Fehér páhincsa).

²¹ *Kálmány Lajos*, Ipolyi Arnold népmese gyűjteménye: MNGY. XIII., Budapest, 1914, 19—26. lap. — *Gaal György*, Magyar népmese gyűjteménye. (Kiadták Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc.) III., 1860, Pest, 112—115. lap. — *Kriza János*, Székely népköltési gyűjtemény (Borszömü Jankó). — *Majláth János*, Magyar Regék, mondák és népmesék (Kazinczy Ferenc fordításában kiadta Kazinczy Gábor), Pest, 1864, 187—202. lap. — *Kálmány Lajos*, Koszorúak az Alföld vad virágaiból, (A ző'd ág). — *Kálmány Lajos*, Szeged népe I., Arad, 1881, 121—123. lap. — *Benedek Elek*, Magyar Mese és Mondavilág II., (Erős Pali). — *Dégh Linda*, Bodrogközi népmesék (Penna Jankó). — *Ortutay—Katona*, Magyar parasztmesék. (Szépirodalmi Könyvkiadó.) Budapest, 1956, 193—202. lap. — *Berze Nagy János*, Népmesék Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből: MNGY. IX., Budapest, 1907, 23—29. lap.

²² *Erdész Sándor*, A tündérvilág esküvője napján, Nyíregyháza, Jósa András Múzeum Adattára 202/1915. lap.

tudom neked a jelt más mondani, mint az acélszerüre egy *buzogányt* *hajt*s. De amikor a *buzogány* hazajön, már nekem akkor tálni kell kifelé!”

Levéliírás mint mesemotívum. A levél, éppúgy, mint a *buzogány*, csak félig vezethető vissza a nyílra. Vannak mesék, ahol ez az átváltozás világosan kimutatható, mint például az álmát eltitkoló fiú meséjében. Vannak azonban mesék — és ezek vannak többségben — melyekben igen bajos lenne ezt az eredetet kimutatni. Ennek megállapításához jobban meg kellene vizsgálni kelet felé az összehasonlító anyagot. Mindenesetre a népi műveltség viszonylag magasabb fokán keletkeztek.

Levéliúzenettel találkozunk az *Aranyhajú ördög* (AaTh. 461) meséidegen városban egy vendégfogadóban találkozik a szegény ember fia a típusban: „Jézus mondásának teljesedni kell”.²³ E mese C epizódjában: kereskedővel; megismerteti magát; az *levéllel küldi* feleségéhez, melyben arról van szó, hogy a fiút ki kell „rudalni”.

Ugyanezen a mesetípuson belül, ugyancsak a C epizódban több mesében is szerepel a levélúzenet.²⁴

A *csontkakezü leány mesetípusa* (AaTh. 706): „Kezetlen lány”²⁵, D epizód: A herceg újra háborúba megy; azalatt felesége két aranyhajú gyermeket szül. A király ezt fiának *levélben megírja*. Ez a lényege több ide tartozó mesének is.²⁶ Minden esetben a levél ármánykodás eszköze lesz.

Az előbbivel rokon az *aranyhajú ikrek* mesekör.²⁷ *Megírják* a királynak, hogy felesége kutyakölyköket szült.

„Aki azt mondta, hogy úfelette úr nem létezik” című mesében pedig²⁸: „... Amikor elment Erős János az erdőbe vadászni, a kisasszony leült az asztalhoz. *Irt a pokolba az apjának egy levelet*...” A levélírás ugyanebben a mesében még kétszer fordul elő.

Mint a példák is mutatják, a levelek vagy hamis üzeneteket tartalmaznak, vagy valami gonoszsgot forralnak ki bennük. Tehát éppolyan rossz előjelek, mint a *buzogány*, mely a sárkány érkezését jelzi, vagy a nyíl-

²³ Erdélyi János, Magyar népmesék, Pest, 1855, 175—180. lap.

²⁴ Gaal György, Magyar népmesegyűjteménye. (Kiadták Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc.) II. kötet, Pest, 1857, 115—132. lap. — Csatághi L. L., Népmesék: Magyar Nyelvőr, X., 1881, 40—48. lap. — Berze Nagy János, Népmesék Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből: MNGY. IX., Budapest, 1907, 93—101. lap. — Kálmány Lajos, Ipolyi Arnold népmesegyűjteménye: MNGY. XIII., Budapest, 1914, 391—396. lap.

²⁵ Erdélyi János, Népdalok és mondák III., Pest, 1848, 212—217. lap (D epizód).

²⁶ Kriza János, Vadrózsák II.: MNGY. XII., Budapest, 1911, 107—113. lap. — Berze Nagy János, Népmesék Heves és Jász-Nagykun-Szolnok megyéből: MNGY. IX., Budapest 1907, 173—197. lap és 203—207. lap. — Kálmány Lajos, Ipolyi Arnold népmesegyűjteménye: MNGY. XIII., Budapest, 1914, 335—344. lap.

²⁷ Gaal György, Magyar népmesegyűjteménye. (Kiadták Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc.) Pest, 1857, I. kötet, 200—221. lap, III. kötet 148—154. lap. — Kriza János, Vadrózsák II.: MNGY. XII., Budapest, 1911, 107—113. lap. — Mailand Oszkár, Székelyföldi gyűjtés: MNGY. VII., Budapest, 1905, 379—394. lap. — Horger Antal, Hétfalusi csángó népmesék: MNGY. X., Budapest, 1908, 313—333. lap. — Kálmány Lajos, Ipolyi Arnold népmesegyűjteménye: MNGY. XIII., Budapest, 1914, 315—323. lap. — Kálmány Lajos, Ipolyi Arnold népmesegyűjteménye: MNGY. XIII., Budapest, 1914, 324—331. lap. — Kálmány Lajos, Hagyományok II. (Kiadja a Néphagyományokat gyűjtő Társaság), 83—97. lap, 129—130. lap, 199—200. lap, 201. lap.

Irodalom: Bolte—Polivka, II. 380.

²⁸ Erdész Sándor, „Aki azt mondotta hogy úfelette úr nem létezik” (Kéziratban, mesélő Ámi Lajos), Nyíregyházi Jósza András Múzeum Adattára 202/336. lap.

vessző, mely a hadüzenetet viszi. Mindhárom ugyanazt a funkciót tölti be, csak éppen a forma más.

Az említetteken túlmenően az üzenet eszköze lehet karikagyűrű:²⁹ A leány a fél gyűrűt a tálba teszi, melyet a király elé tesznek. Így üzen, illetve emlékezteti a királyt. Ez a típus teljesen független a nyíllal való üzenetküldéstől és csakis mint üzenettípust említem.

A XX. század ugrásszerű fejlődése népmesekincsünkben is erős változásokat okozott. Motívumok, mesetípusok tömege tűnt el és újak keletkeztek. Különösen szembetűnő „újításokkal” találkozunk a nagy szamoszegi mesemondónál, Ámi Lajosnál. Ámi új elemeket épít meséibe. Ezek közé az új meseelemek közé tartozik a telefon. Hősei már nem levelet küldenek, ha valamit el akarnak intézni, hanem *telefonálnak*. „Megkerült nagyívó és nagyehető”³⁰ című meséjében „... A király mindjárt *telefonált az accélgárba*, hogy:

— A legfinomabb accélbul gyártsatok egy három méteres kaszát ...”

Máshol pedig így mesél³¹: „Mindjár a király *letelefontaltatott* a gyárba, hogy csináljanak egy mázsa jó accélbul egy jó hosszú baltát, ...” — itt már nem is saját maga telefonál, hanem másokkal végezteti el.

Ugyancsak Ámi Lajosnál fordul elő népmesekincsünkben egyedülálló jelenség, a *távirat*. Idézek a meséből:³²

„— Attul kezdődjön az én szabadságom, mikor megírom a feleségemnek, hogy jöjjön elibem, mert az állomás messze van hozzánk ...

... — Hát nézd, azt másképpen is el lehet — mondta a százados neki — intézni! Nem olyan nagy pénz, tizennyolc fillér *egy táviratot bocsátunk az asszonnak*. Mikor a vonat tégedet az utolsó állomásodra viszen, már akkorra az asszony ott áll az állomás előtt, vár tégedet, a táviratot meg fogja kapni.

— Nahát akkor csinálja százados úr úgy, ahogy a feleségem már az állomáson várjon is!

Meg is kapta az asszony a táviratot ...”

Dolgozatomban végigkövettem mindazon üzenettípusokat, melyek a nyíllal való üzenetküldéssel valamilyen módon összefüggenek. Népmesekincsünkben megtalálható az ősi motívum, (tőlünk nyugatra már nem), sokkalta több azonban azoknak a meséknek a száma, amelyek ugyanarra vezethetők vissza, de már más elemeket tartalmaznak a nyílvesző helyett. A nyílvesző „átváltozása” buzogánnyá, levéllé stb. egy-egy mesetípuson belül is végbement. A legkülönbélebb változatokkal találkozhatunk. Sőt, egészen egyszerű üzenetégig csökevényesedik.

A nyílüzenet, már mint mesemotívum is kihalásra ítélt jelenség. A mesefa, aki még őrzi ugyan az ősi meséket, imitt-amott már „modernizál”. közelebb hozza a mesét saját hallgatóságához. Számára életszerűbbé teszi, s a felhasított, telerótt nyílvesző helyett. repülő buzogányok (melvek, éppúgy sutorognak, mint a vészjelző „fütyülő” nyilak) és nagy pecsétes

²⁹ Halász Ignác, Az aran koporsó: Magyar Nyelvőr XVIII., 1889, 283—285. lap.

³⁰ Erdész Sándor, „Megkerült nagyívó és nagyehető...”, (Kéziratban. Mesélő: Ámi Lajos), Nyíregyházi Jós András Múzeum Adattára 202/1207. lap.

³¹ Erdész Sándor, „Ennek a királynak a kapujában van egy körtefa” (Kéziratban. Mesélő: Ámi Lajos), Nyíregyházi Jós András Múzeum Adattára, 202/510. lap.

³² Erdész Sándor, „A legelső cigányhuszár” (Kéziratban. Mesélő: Ámi Lajos), Nyíregyházi Jós András Múzeum Adattára, 202/1995. lap.

levelek helyett, melyek viszik a hírt a rettegett hős hazaérkeztéről, ezek helyett egyszerűen már csak táviratot küld haza az asszonynak a „legelső cigányhuszár”.

Csallány Géza

МОТИВЫ ПОСЛАНИЯ ИЗВЕЩЕНИЙ В НАШИХ НАРОДНЫХ СКАЗКАХ

Нынче в повседневной жизни очень редко встречаемся с использованием и понятием стрелы. О ее широком применении в старину говорится главным образом в наших сказках только в фрагментарной и несколько измененной форме. Наряду со сказками на ее использование указывают еще некоторые восточки. Таковы слова и обороты: *nyilazás* 'стрельба из лука', *nyilvetés* 'пуск стрелы', *tüzes nyilként csapott be a hír* 'весть попала огненной стрелой' и т. д.

Стрела потеряла свое значение как оружие, потеряны и ее символический характер и функция послать извещения.

Для доказательства древнего происхождения обычая, встречающегося в наших народных сказках, передавать извещения с помощью стрелы, имеет основополагающую ценность работа античного арабского писателя Ибн-Абу-Ях-Квуб-Ан-Надима, в которой он пишет о том, что главный князь турков, желая написать одному из подчиненных князей, призвал своего везира и велел ему расщепить пополам стрелу. После этого везир вырезал на ней знаки, которые были знакомы знатным турецким людям и их значения легко выяснялись, а тот, кому они были адресованы, понял их, утверждая, что маленькая надпись может иметь много разных значений . . . Наряду с посланием стрела выразила: „Этой стрелой посылаю свою волю”.

Значит то, что восточные турки и народы употребляли стрелу и для послания извещения, вне всякого сомнения. Это может быть доказано и в случае венгеров. В деревне Чиксентмартон (Румыния) обнаружен секейско-мадьярский рунический памятник, в тексте которого встречаются слова *ijas* 'лучник' и *ilyyalta* 'стрелял из лука', (-в значении: вырезал) которые указывают, что секеи вырезали знаки на долговатых палках острием ножа, ведя строки сверху вниз. Такие палочки когда-то могли быть стрелами: (На это указывает и слово *ilyyalta* 'стрелял из лука' -вырезал).

Таким образом в наших народных сказках встречаем упомянутый выше способ послания извещения, который потом с течением времени и с развитием техники подвергался более или менее значительным изменениям. Типичным примером этого служит сказка о мальчикесновидце (АаТг. 725). Указатель венгерских народных сказок пока отмечает 18 вариантов данного типа сказок. Однако, выделив мотив послания извещения с помощью стрелы, указанное число сокращается всего на 4. И в последних вариантах стрела уже „мечется”, „разряжается” (как ружье), даже вместо стрелы мечется булава. В остальных вариантах турецкий царь уже посылает коня, тросточку, палку, железную палку или же просто письмо. А в сказке „Маленький умник” уже говорится о пистолете. В сокровищнице